
Arbeidsmarkt als criterium voor kwaliteit

*Drs. E. de Weert
Drs. P.J.M. Weusthof*

De auteurs zijn werkzaam bij het Centrum voor Studies van het Hoger Onderwijs Beleid aan de Universiteit Twente.

In de recente overheidspublicaties wordt kwaliteitsbewaking beschouwd als een belangrijk onderdeel van het hoger onderwijsbeleid. Met kwaliteit wordt normaal bedoeld een 'hoge' of 'verbeterde' kwaliteit. Instellingen zelf hebben daarbij een belangrijke taak, maar ook de overheid drukt een belangrijk stempel op zowel de organisatie van kwaliteitsbewaking als op het vellen van een inhoudelijk oordeel. De afstemming tussen het hoger onderwijs en de arbeidsmarkt vormt voor de overheid een doorslaggevend criterium voor het bepalen van kwaliteit.

In dit artikel wordt nagegaan hoe bruikbaar dit criterium is en welke consequenties een hierop gefundeerde oordeelsvorming kan hebben voor de diversiteit en dynamiek van het hoger onderwijsbestel.

Inleiding

Sedert het uitkomen van de HOAK-nota zijn kwaliteiten kwaliteitsbewaking centrale begrippen in de discussie over het hoger onderwijsbestel. In het HOOP (1988) en het concept-ontwerp Wet Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (1988) wordt het belang van een stelsel van kwaliteitszorg in het hoger onderwijs onderstreept.

Deze aandacht voor kwaliteit gaat gepaard met een globale besturingswijze waarbij de overheid de kaders aangeeft waarbinnen instellingen autonoom zijn en verantwoordelijkheid hebben voor het verzorgen van kwalitatief zo goed mogelijk onderwijs. In het genoemde concept wetsontwerp komen wel bepalingen voor die betrekking hebben op wat wel de 'deugdelijkheidsbevordering vooraf' wordt genoemd, zoals de randvoorwaarden in de sfeer van personeelsbeleid en rechtspositie. Het accent van de nieuwe besturingswijze ligt evenwel op regelingen die tot doel hebben het onderwijs en onderzoek achteraf op zijn kwaliteit te beoordelen. Kwaliteitsoordelen spelen in het overheidsbeleid een versterkte rol en de overheid heeft de mogelijkheid uiteindelijk op grond hiervan positieve dan wel negatieve sancties te nemen.

In dit artikel wordt nagegaan waarop een kwaliteitsoordeel kan zijn gebaseerd. Meer

concreet stellen we ons de vraag in hoeverre een besturend systeem op het niveau van de centrale overheid in staat kan worden geacht een standpunt te bepalen en zo ja, welke criteria daarbij zullen worden gehanteerd.

Het artikel is als volgt opgebouwd. Eerst wordt aan het begrip kwaliteit een aantal criteria onderscheiden aan de hand waarvan kwaliteit kan worden bepaald. Omdat de overheid veel waarde hecht aan de mate waarin het hoger onderwijs aansluit op de arbeidsmarkt, komt vervolgens de vraag aan de orde hoe bruikbaar dit criterium is als basis voor een verantwoord oordeel over de kwaliteit van het onderwijs. Hierop aansluitend wordt ingegaan op de mogelijke effecten die een accentuering van het arbeidsmarkt criterium heeft voor de diversiteit in het hoger onderwijsbestel. In de afsluitende paragraaf worden enige opmerkingen gemaakt over de relatie tussen de overheid en de instellingen van hoger onderwijs ten aanzien van kwaliteitsbewaking.

Kwaliteit(sbewaking): een nader begrip

De toegenomen belangstelling voor handhaving en verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs heeft niet zonder meer geleid tot meer inzicht in het begrip kwaliteit. Vaak wordt het in verband gebracht met een aantal problemen van het onderwijs, zoals de behoefte aan meer en betere afgestudeerden in vooral de technische vakgebieden, het streven naar meer efficiency en effectiviteit in het HO, met name ingegeven door de bezuinigingen, en de roep vanuit maatschappelijke organisaties om waar voor hun geld te krijgen. Vraagt men evenwel door, dan blijken opvattingen over kwaliteit weinig geëxpliciteerd. In discussies gaat men nog al te gemakkelijk voorbij aan het belang van een heldere begripsbepaling. Vooral wanneer kwaliteitsoverwegingen een rol gaan spelen in het hoger onderwijsbeleid is mogelijk tot ingrijpende beslissingen omtrent de bekostiging van opleidingen in het HBO en het WO kunnen leiden, is een nadere begripsbepaling essentieel. Zo juicht de voorzitter van de National Advisory

Body (het planningsorgaan voor het Britse HBO) het toe dat kwaliteitsoordelen in het planningsproces worden betrokken, maar vraagt zich vervolgens vertwijfeld af wat kwaliteit eigenlijk is (Ball, 1985, p. 96).

Een gangbare omschrijving van kwaliteit is de mate waarin vooraf gestelde doelen worden bereikt (De Groot, 1986; Karstanje, 1983). Deze doelen hoeven niet voor alle actoren in het HO hetzelfde te zijn en kunnen betrekking hebben zowel op het product als het proces van het onderwijs. Tal van onderwijsaspecten kunnen onderdeel uitmaken van de kwaliteit, zoals rendementscijfers, doorstromingspercentages, maar ook de onderwijsorganisatie, management, beleid en de afstemming van het onderwijs op de arbeidsmarkt (Kells, 1983). Sommige doelen worden hoger gewaardeerd dan andere, afhankelijk van het perspectief van waaruit men het hoger onderwijs bekijkt. In het huidige tijdsgewricht zal een afgestudeerde in de technische wetenschappen die vrij magere studieresultaten heeft behaald, maar wel waardevol is voor de industrie hoger worden aangeslagen dan een letterenstudent die cum laude is afgestudeerd.

Elders zijn wij uitgegaan van een meerdimensionale betekenis van het begrip kwaliteit door een drietal analyseniveaus te onderscheiden: het maatschappelijk niveau, het instellingsniveau en het individueel niveau (De Weert & Weusthof, 1988). Op elk niveau zijn doelen te formuleren, aan de hand waarvan de kwaliteit kan worden bepaald. Hieronder zijn voorbeelden van deze doelstellingen geformuleerd die op de genoemde niveaus kunnen worden nagestreefd.

Maatschappelijk niveau

- * Vraag naar en aanbod van afgestudeerden, zowel kwantitatief als kwalitatief.
- * Relatie tussen de maatschappelijke behoefte aan afgestudeerden en de capaciteit van de instellingen van hoger onderwijs.
- * De wetenschappelijke en sociaal-culturele functie van het hoger onderwijs voor de samenleving.

- * Het aantal afgestudeerden in verhouding tot de instroom.

Instellingsniveau

- * Personele en materiële voorzieningen in verhouding tot de onderwijsvraag.
- * Aard en omvang van het onderwijsaanbod.
- * Professionele deskundigheid.
- * Afleveren van een bepaald aantal studenten met een bepaald eindniveau.

Individueel niveau

- * Vraag van studenten naar bepaald onderwijs aansluitend bij hun interesse, niveau of mogelijkheden op de arbeidsmarkt (civiel effect).
- * Wijze waarop de leeroverdracht plaatsvindt.
- * Mate waarin begeleiding en ondersteuning plaatsvinden.

Sommige doelen vertonen een positieve samenhang, terwijl andere nauwelijks verband met elkaar hebben of zelfs tegenstrijdig zijn. Zo kan een overmaat aan begeleiding en ondersteuning juist averechts werken wanneer van afgestudeerden een zekere mate van wetenschappelijke of professionele creativiteit wordt vereist. Ook correspondeert de vraag van studenten naar een bepaald type onderwijs niet vanzelfsprekend met het onderwijsaanbod van de instellingen, noch met de vraag vanuit de arbeidsmarkt.

Het heeft dus geen zin over kwaliteit als zodanig te spreken. Steeds zal moeten worden nagegaan welke consequenties het bereiken van een bepaald doel heeft voor andere doelen. Het aanbrengen van een onderlinge rangorde veronderstelt dat men een standpunt boven partijen kan innemen, hetgeen niet uitsluit dat door anderen belangrijk geachte criteria worden veronachtzaamd. Dit leidt tot een partiële definitie van kwaliteit.

Kwaliteitsbewaking kan nu worden opgevat als het streven naar het bereiken van doelen op de drie onderscheiden niveaus. Ook wordt wel gesproken van kwaliteitsbeheersing, kwaliteitscontrole, kwaliteitsbevorde-

ring en kwaliteitsbepaling. Sommige termen verwijzen naar een momentopname, terwijl andere termen wijzen op een procesmatig gebeuren. In navolging van onder andere Kells (1983) beschouwen wij kwaliteitsbewaking als een proces waarin een tweetal fasen is te onderscheiden, namelijk het meten van de kwaliteit en het sturen op grond van de kwaliteitsmeting.

Idealerweise zal de sturing en de daaruit voortvloeiende beleidsbeslissingen zijn gebaseerd op een adequate kwaliteitsmeting. Veel empirisch onderzoek wijst evenwel uit, dat geen lineaire opeenvolging van het bekend worden van de evaluatieresultaten en de toepassing daarvan door beslissers kan worden verondersteld. Vaak kan niet worden aangegeven voor welke beslissingen de evaluatieresultaten worden gebruikt (Scheerens, 1987, p. 16). In het kwaliteitsbewakingssysteem zoals door de overheid voorgesteld, wordt expliciet een scheiding aangebracht tussen de bijdrage die instellingen zelf middels zelfevaluatie leveren aan de kwaliteitsbewaking en de instellingsoverstijgende evaluatiecommissies en de mede daarop gebaseerde standpunten van de overheid. Naast de rol van 'meta-evaluator' adviseert de inspectie daarbij. In het HOOP wordt dit aldus verwoord: 'Op basis van het eindrapport (van de inspectie) zal de overheid de instellingen vragen welke conclusies zij aan de kwaliteitsinformatie verbinden, en duidelijk maken wat haar eigen conclusies zijn' (Min. van O&W, 1988a, p. 142).

De vrijheid van de instellingen om de eigen kwaliteit te bewaken wordt dus beperkt doordat de overheid zich niet gebonden acht aan de evaluatieresultaten, noch aan de consequenties die instellingen zelf trekken. Voor het vormen van een eigen kwaliteitsoordeel is de overheid vooral geïnteresseerd in het bereiken van doelen op het maatschappelijk niveau, de mate waarin de uitstroom van hoger opgeleiden zowel kwantitatief als kwalitatief aansluit op de vraag van de arbeidsmarkt. Daar doen zich spanningen voor, en de vrees bestaat dat instellingen op het punt van de maatschappelijke relevantie van hun opleidingen tekort (zullen) schieten. 'De afstemming tussen hoger

onderwijs en arbeidsmarkt vereist een voortdurend proces van evaluatie en actualisering. Systematische kwaliteitsbewaking vormt daarbij een onmisbaar instrument' (Min. v. O&W, 1988a, p. 85). Naast het arbeidsmarkt criterium als onderdeel van een kwaliteitsbewakingssysteem dat door de overheid wordt gereguleerd, wordt gewezen op het belang van profilering, omgevingsgerichtheid, doelmatigheid, variëteit en differentiatie (Min. v. O&W, 1988a, p. 109). Deze begrippen refereren aan het functioneren van het hoger onderwijssysteem in zijn totaliteit. Ook het instellen van een missiebekostiging kan in dit verband worden genoemd.

De vraag die men kan stellen is hoe bruikbaar het arbeidsmarkt criterium is voor het nemen van beleidsbeslissingen en welke consequenties dit kan hebben voor de andere doelen op de drie hierboven onderscheiden niveaus.

De hanteerbaarheid van het arbeidsmarkt criterium

In het HOOP worden verschillende voorstellen gedaan die zijn gericht op het verminderen van discrepanties tussen het hoger onderwijs en de arbeidsmarkt. Deze variëren van taakverdeling, van groei of krimp van bepaalde studierichtingen bezien vanuit het perspectief van de behoefte van de arbeidsmarkt tot voorstellen die gericht zijn op inhoudelijke aspecten van het onderwijs, zoals het verwerken van omgevingsignalen in het onderwijs en het stimuleren van modulair onderwijs. Aan deze voorstellen ligt een aantal veronderstellingen ten grondslag over de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Er wordt vanuit gegaan dat ofwel specifieke onderwijskwalificaties leiden tot bepaalde beroepen of dat een bepaald onderwijsniveau leidt tot een bepaalde reeks van beroepen.

De vraag is evenwel of er tussen opleidingen en beroepen rechtlijnige relaties kunnen worden verondersteld. Uit onderzoek blijkt dat er een flexibele correspondentie tussen het onderwijssysteem en het arbeidssysteem bestaat, en dat er zich aan de kant van

de beroepsstructuur een behoorlijke mate van elasticiteit voordoet. Er zijn nauwelijks studierichtingen die uitsluitend voor enkele duidelijk aanwijsbare beroepen opleiden terwijl evenmin bepaalde beroepen uitsluitend worden bevolkt door afgestudeerden uit één bepaalde studierichting. Met betrekking tot het HBO is bijvoorbeeld uit een onderzoek naar het beroepsveld van de beeldende kunstenaars de conclusie te trekken dat het kunstonderwijs geen factor van allesoverheersend belang is (Haanstra et al., 1987). Bovendien vinden er voortdurend substitutie- en verdringingsprocessen plaats, processen die tot gevolg hebben dat lager opgeleiden door hoger opgeleiden worden verdrongen uit die beroepen die zij voorheen traditioneel bezetten (Dronkers, 1986; Teichler, 1987). Met andere woorden, uit onderzoek valt op te maken dat studierichtingen in de regel niet aansluiten op specifieke deelarbeidsmarkten waartussen waterdichte schotten bestaan.

Dat een bepaalde mate van flexibiliteit tussen opleiding en beroep bestaat wordt evenmin tegengesproken van de kant van werkgevers, getuige de discussies die in werkgeverskringen hebben plaatsgevonden over de mate van specialisatie en generalisatie van opleidingen. Weliswaar wordt vanuit sommige beroepenvelden wel de nadruk gelegd op specialisering en specifieke inzetbaarheid van afgestudeerden. In zijn algemeenheid echter is men er voor dat afgestudeerden ook breder inzetbaar moeten zijn (Hover, 1987, p. 32).

Ook de relatie tussen het onderwijsniveau en het beroep ligt niet duidelijk vast. Zo wordt van werkgeverskant vaak ingebracht dat een nauwe relatie tussen onderwijsniveau en beroep wel kenmerkend is voor de publieke sector, maar dat in de particuliere sector HBO-abituriënten, die meer zijn ingesteld op de praktische eisen die aan de beroepsuitoefening worden gesteld, dezelfde carrièrekansen hebben als WO-afgestudeerden.

Is de relatie tussen opleiding en beroep niet eenduidig vast te stellen — met name voor die opleidingen die niet leiden tot bepaalde professionele kwalificaties — nog moeilijker

is het kwaliteitscriteria te hanteren voor de mate waarin relevante omgevingsignalen in curricula kunnen worden verwerkt. Niet alleen is het vaststellen van de vraag naar onderwijs blijkt recent onderzoek aan belangrijke beperkingen onderhevig (Kodde, 1984), ook zijn omgevingsignalen niet altijd zodanig gearticuleerd dat ze tot veranderingen in het curriculum nopen.

Er zijn enige studies verricht naar de relatie tussen curricula en beroepskwalificatie. Men concentreert zich daarbij op het verzamelen van informatie over carriëremerken, (zoals: recruitering, positie, en mobiliteit), en op het evalueren van de substantieve verbinding tussen studie en beroep. Men baseert zich veelal op oordelen van afgestudeerden, van werkgevers en van personeelsfunctionarissen. Zo komt Polak (1983) na het bekijken van enige empirische onderzoeken tot de conclusie, dat in vier van de zes onderzoeken tussen de 30% en 35% van de respondenten een min of meer positief oordeel had over de relaties tussen de kwalificatie die zij hadden verworven in het hoger onderwijs en het latere werk. Een absolute noodzaak tot verandering was evenwel niet af te leiden uit de onderzoeksresultaten. In drie van de studies achtte 80% van de respondenten de aansluiting nog van voldoende niveau.

Ook de reacties van de kant van de werkgevers met betrekking tot het hoger onderwijs zijn niet altijd zodanig dat ze tot wijzigingen in het onderwijsprogramma nopen. Een van de conclusies uit een vrij uitgebreid Brits onderzoek naar percepties van werkgevers ten aanzien van programma's en afgestudeerden van het hoger onderwijs is, dat werkgevers niet consequent zijn in hun beoordeling van de afstemming tussen hoger onderwijs en arbeidsmarkt. Bovendien zijn ze het onderling niet eens over de daarbij te volgen strategieën. Volgens de onderzoekers is aggregatie van de vele antwoorden van individuele bedrijven een te simpele basis voor beleidsvoorstellen die zijn gericht op aanpassingen in het curriculum (Roizen & Jepson, 1985).

Ondanks het ontbreken van een hard en eenduidig criterium voor de omgevingsgerichtheid van het onderwijs wil de overheid het arbeidsmarkt criterium toch gaan hanteren voor de kwaliteitsbeoordeling en verbindt zij hieraan het mechanisme van de financiële allocatie (Min. v. O&W, 1988a, p. 108).

Nog afgezien van de vraag of het gebruik van dit arbeidsmarkt criterium gerechtvaardigd is, kan stringente toepassing van dit criterium ertoe leiden dat het intertemporele aspect van het onderwijs wordt verwaarloosd. Onderwijs is vooral een leerproces dat op langere termijn vruchten afwerpt. Wat op dit moment van belang is, kan tegen de tijd dat een student is afgestudeerd al geheel zijn verouderd. In feite wordt met dit criterium een eng-economische opvatting, die uitgaat van het maatschappelijk rendement van het volgen van onderwijs, gehuldigd. Deze opvatting is eng-economisch omdat zij voorbijgaat aan andere betekenissen van onderwijs dan die voor de arbeidsmarkt. Onderwijsdoelstellingen, zoals de persoonlijke ontplooiing van mensen of de voorbereiding op deelname aan de samenleving in bredere zin, worden dan genegeerd (Hartog & Ritzen, 1987). Ook vanuit het bedrijfsleven zijn de laatste jaren dit soort geluiden te horen en wordt er voor gewaarschuwd de academische opleiding niet te laten verwateren door het onderwijs af te stemmen op veelal vermeende behoeften van de arbeidsmarkt (Boeren, 1987, p. 23-24).

De conclusie die uit het voorgaande kan worden getrokken is dat de arbeidsmarkt geen adequaat criterium vormt voor het bepalen van de kwaliteit van het onderwijs. De mate waarin afstemming tussen het hoger onderwijs en de arbeidsmarkt wordt bereikt vormt in onze visie geen onbelangrijk doel op het maatschappelijk niveau. Integendeel, een goede afstemming draagt bij tot het bereiken van doelen op dit niveau. Maar het eenzijdig benadrukken ervan in een systeem van kwaliteitsbewaking leidt tot een partiële definitie van kwaliteit. De bestaande kennis omtrent deze afstemming vormt een onvoldoende basis om dit crite-

rium zo'n zwaar gewicht toe te kennen bij het vellen van een kwaliteitsoordeel als thans wordt voorgesteld.

Profilering HBO-WO

Een overheidsingrijpen op grond van het arbeidsmarktcriterium kan ertoe leiden dat instellingen worden gestuurd in een richting die de overheid voorstaat. De instellingen zullen proberen in te haken op de wensen en ideeën die bij de overheid bestaan, daar deze uiteindelijk een oordeel moet vellen dat leidt tot een toewijzing van minder dan wel meer financiële middelen. Een dergelijke eenzijdige oriëntatie van de instellingen kan gevolgen hebben voor de, ook door de overheid gewenste profilering en variëteit van het hoger onderwijsbestel.

Met name de effecten op de onderlinge verhouding tussen de beide subsystemen van hoger onderwijs is hierbij van belang. Het HOOP benadrukt de identiteit van de beide subsystemen en sluit daarom fusies tussen instellingen van WO en HBO uit. Voor het HBO is de sterke gerichtheid op de maatschappelijke omgeving (het bedrijfsleven, de ziekenhuizen, de kunstwereld en in het algemeen de beroepenvelden) karakteristiek. Hogescholen dienen volgens het HOOP bij de kwaliteitsverbetering van hun onderwijs vooral rekening te houden met onderwijskundige kenmerken van onderwijs dat sterk is gericht op interactie met de omgeving (Min. van O&W, 1988a, p. 219). Wanneer opleidingen in zowel het WO als het HBO unaniem koersen in dezelfde richting omdat het resultaat daarvan essentieel is voor een beoordeling van de kwaliteit zoals gedefinieerd door de overheid, welke consequenties heeft dit dan voor de identiteit van de WO- en de HBO-opleidingen? Is er dan nog een legitimeringsgrond voor het in stand houden van een institutioneel onderscheid tussen instellingen van HBO en WO?

In feite is het handhaven van de dichotomie HBO-WO niet zo vanzelfsprekend. Trekken we een vergelijking met de situatie in Engeland, dan is het opmerkelijk dat de meerder-

heid van de participanten van het Leverhulme programma constateerde dat het binaire beleid een anomalie is en eigenlijk zou dienen te worden verworpen. Toch blijft het duale stelsel gehandhaafd terwille van de diversiteit in het hoger onderwijs. Naar aanleiding hiervan stelt Scott dat handhaving een farce is, omdat de aard van het hoger onderwijs dermate is veranderd en HBO en WO veel dichter bij elkaar staan dan een binair beleid rechtvaardigt (Scott, 1985, p. 68).

Veel WO-opleidingen hebben hun wetenschappelijk karakter zo goed als geheel ingeruild voor dat van een beroepsopleiding. Aan de andere kant is ook binnen het HBO een verschuiving van het accent op snel verouderde kennis en vaardigheden in de richting van inzicht en algemene vaardigheden zichtbaar (Drenth, 1987, p. 12).

Het voorgestelde kwaliteitsbewakingssysteem dat beoogt dat het WO zich sterker zal gaan richten op de arbeidsmarkt zal deze tendens alleen maar versterken. Het WO krijgt in versterkte mate het karakter van een beroepsopleiding en gaat zich begeven op het taakgebied van het HBO. Hoe valt dit te rijmen met de wenselijk geachte differentiatie en profilering van instellingen van hoger onderwijs? En met het streven naar een grotere variëteit van het onderwijsaanbod naar doelgroep, inhoud, aard en intensiteit, zoals in de Memorie van Toelichting van het concept-ontwerp Wet HOWO wordt voorgestaan (Min. v. O&W, 1988b, p. 40)? Een ver doorgevoerd kwaliteitsbewakingssysteem kan instellingen eenzijdig in een bepaalde richting sturen. Het feit dat sommige universiteiten te kennen hebben gegeven zich als technische universiteit te willen profileren zou men in deze context kunnen zien. Betwijfeld moet worden of daarmee voldoende recht wordt gedaan aan de dynamiek van het hoger onderwijsstelsel.

Wijze van sturing: waarborg voor de kwaliteit?

Het bevorderen van een grotere arbeidsmarktgerichtheid bij instellingen voor hoger

onderwijs is door de centrale overheid tot een belangrijke beleidsdoelstelling verheven om te komen tot het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs. In het voorgaande is gesteld dat over de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt weinig gefundeerde informatie voorhanden is, zodat het overbenadrukken van dit criterium op het maatschappelijk niveau kan leiden tot weinig eenduidige en objectieve standpunten over de kwaliteit van het onderwijs. Op deze manier wordt een zware wissel getrokken op het oordeelsvermogen van de overheid. Een zekere mate van subjectiviteit kan daarbij niet uitgesloten worden geacht. Elders spreekt Gevers van een ambivalentie tussen kwaliteitsmeting en bestuurlijke gevolgen. Wanneer professioneel aanvaarde meetpunten en methoden worden gehanteerd, dan is er tussen oordeel en gebruik een directe en weinig problematische relatie. Meestal is dit niet het geval en is het leggen van een relatie erg prematuur (Gevers, 1988 p. 11). Gevers vrij interpreterend, kan men stellen dat onze huidige kennis van kwaliteit en zeker onze kennis van de aansluiting van hoger onderwijs op de arbeidsmarkt een te smalle basis vormt om een oordeelsvorming op te baseren. In feite kan een besturend systeem op het niveau van de overheid nauwelijks in staat worden geacht een standpunt hierover te bepalen en de kwaliteit vast te stellen.

Een van de centrale thema's van het huidige hoger onderwijsbeleid is of een centraal planmodel wordt geadopteerd of dat wordt uitgegaan van een door de markt gecontroleerd systeem (Zie voor een uitgebreide bespreking van beide benaderingen, Bijleveld & Florax, 1988). Worden de doelen van het hoger onderwijs, of dit nu het stimuleren van wederkerend onderwijs, van onderzoek of het efficiënt gebruik van middelen betreft, gediend via centrale planning of zal de overheid de instellingen vrij moeten laten opdat ze kunnen concurreren in een open markt? Het reeds gememoreerde Leverhulme rapport ziet iets in beide benaderingen en beveelt een balans tussen beide aan. Ook de Nederlandse overheid streeft een dergelijke mengvorm na. De balans wordt thans echter

nog te sterk in de richting van de centrale planning geschoven.

De overheid blijft nog vasthouden aan de traditionele strategie van planning en controle (Maassen & Van Vught, 1988). Voorde hoger onderwijsinstellingen betekent dit dat zij zorg dragen voor de meting van de kwaliteit. De overheid schrijft evenwel voor hoe het kwaliteitsbewakingsproces zal verlopen, geeft aan wie wat moet doen en velst op grond van de meting haar eigen kwaliteitsoordeel. De overheid blijft uiteindelijk uitmaken wat de toets van kwaliteit kan doormaken en wat niet. Deze rol is betwistbaar en reikt veel verder dan de grondwettelijke taak om de deugdelijkheid van het onderwijs te waarborgen.

Vanuit het perspectief van de instellingen bestaat de onzekerheid wat de overheid precies met de rapporten van de inspectie zal doen. Wat zal ervan worden overgenomen, hoe zullen deze gegevens de besluitvorming beïnvloeden? Een beoordeling wordt meer gezien als een controlesysteem dan als een middel tot kwaliteitsverbetering. Gezien deze bezwaren zou de overheid zich terughoudende dienen op te stellen en zou zijn te overwegen de direct betrokkenen bij het hoger onderwijs een grotere rol te laten spelen in het kwaliteitsbewakingsproces dan thans in de voorstellen tot uitdrukking komt. Deze accentverschuiving kan ertoe leiden dat de overheid meer ruimte biedt aan instellingen en aan de consumenten van het hoger onderwijs. Vanuit deze laatste categorie kunnen impulsen uitgaan om instellingen te dwingen de kwaliteit van het onderwijs te bewaken en indien nodig te verbeteren.

Referenties

Algemene Rekenkamer, *Universiteiten en arbeidsmarkt*, Tweede Kamer, februari 1988.

Ball, Ch., *Essays in Higher Education*. The Society for Research into Higher Education & NFER-Nelson, Surrey: Guildford, 1985.

Barnett, R.A. The maintenance of quality in the public sector of UK higher education. In: *Higher Education*, 16, 1987, 279-301.

Boeren, C.G.C.M., *Kwaliteitsverandering van het*

universitair onderwijs in de toekomst. In: *Kwaliteitsverandering van het universitair onderwijs in de toekomst*, Groningen: Riemersma, 1987.

Bijleveld, R.J. en R.J.G.M. Florax, *Laissez faire in het hoger onderwijs? HOAK en HOOP in theoretisch perspectief*. Enschede: Lemma, 1988.

Drenth, P.J.D., *Scholae aut vitae*, VU Amsterdam, Rede 7 september 1987.

Dronkers, J., De bijziendheid van Deetman. In: *Intermediair* 22e jrg. 47, 1986, 27-29.

Dronkers, J. en J.J. van Hoof, *Onderwijs en arbeidsmarkt*, Amsterdam: SISWO, 1980.

Gevers, J.K.M., Kwaliteit en haar ambivalenties. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 1988, 6, 5-15.

Groot, A. de, *Begrip van evalueren*, 's-Gravenhage, VUGA, 1986.

Haanstra, F., J.K. Koppen en J. Oostwoud Wijnedes, *De samenhang onderwijs-beroepspraktijk in de sector van de beeldende kunsten*, Amsterdam, SCO, 1987.

Hartog, J. en J.M.M. Ritzen, *Onderwijs en Arbeidsmarkt*. In: J.A. van Kemenade, N.A.J. Lagerweij, J.M.G. Leune en J.M.M. Ritzen (red.), *Onderwijs, bestelen beleid 2, Onderwijs en Samenleving B*, Groningen: Wolters-Noordhoff, 1987.

Hover, K.A.J., Veralgemening en differentiatie vanuit de arbeidsmarkt. In: H.J.M. van Berkel, A.E. Baxen H.M.V. Schellekens (red.), *Differentiatie in het hoger onderwijs*, Amsterdam: Versluys, 1987, 27-36.

Karstanje, P.N., Over doeldenken en kwaliteitsbepaling. In: B. Creemers, W. Hoeben en K. Koops (red.), *De kwaliteit van het onderwijs*, Groningen: Wolters-Noordhoff, 1983.

Kells, H.R., *Self-study processes: a guide for post-secondary institutions*, New York: MacMillan, 1983.

Kodde, D.A. en J.M.M. Ritzen, *Vraag naar hoger onderwijs*, Zoetermeer, Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, 1986.

Maassen, P.A.M. en F.A. van Vught, An intriguing janus-head, the two faces of the new governmental strategy towards higher education in the Netherlands. In: *European Journal of Education*, 23, 1988.

Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen, *Hoger onderwijs en onderzoek plan (HOOP)*, Zoetermeer, Min. van O&W, 1988a.

Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen, *Concept-ontwerp van Wet Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek*, Zoetermeer, Min. van O&W, 1988b.

Polak, L.J., Kwalificeert het hoger onderwijs adequaat? In: *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, jrg. 1, nr. 2, 1983, 47-55.

Reizen, J. en M. Jepson, *Degrees for jobs, employer expectations of higher education*, University of Guildford: SRHE NFER-Nelson, 1985.

Scheerens, J., *Het evaluerend vermogen van onderwijsorganisaties*, Enschede, Rede Universiteit Twente, 1987.

Scott, P., The Leverhulme recipe. In: *The future for higher education*, University of Guildford: SRHENFER-Nelson, 1985, 65-73.

Teichler, U., Higher education and new challenges of the occupation system. In: *Tradition and Reform of the University under an International Perspective*, H.R. Roehrs (red.), Frankfurt a.M.: Lang, 1987.

Weert, E. de en P.J.M. Weusthof, Kwaliteit centraal gestuurd? Het kwaliteitsbewakingssysteem bezien vanuit een driedimensionaal perspectief. In: Bijleveld, R.J. & R.J.G.M. Florax (red.), *Laissez faire in het hoger onderwijs?* Enschede: Lemma, 1988, 154-183.